

סוד המלושים - שיחה לפורים

מפי הרב חיים איידלס

לעילוי נשמת
יגאל (נוה) בן נחמיה ורבקה

מנהג המלבושים בפורים

שמחת הפורים מתבטאת בכל בתי ישראל בקול שירה וזמרה, במיוחד באמצעות הפסוק המתאר את השמחה לה זכו היהודים עם ביטול הגזירה: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". פסוק זה נאמר גם מידי שבת בשבתו, עם יציאת השבת בנוסח ההבדלה, כחלק מפסוקי סימן-טוב, ומוסיפים את הבקשה "כן תהיה לנו" (רמ"א אורח חיים רצו א).

כתב הרמ"א (אורח חיים תרצה ב): "יש שנהגו ללבוש בגדי שבת ויום-טוב בפורים, וכן נכון". והמנהג אינו מובן, שכן חכמינו לימדונו במסכת מגילה (ה): "שמעיקרא כתיב 'שמחה ומשתה ויום טוב', ולבסוף כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', ואילו 'יום טוב' לא כתיב", ומכאן שאין יום הפורים בכלל יום-טוב, ואם כן מה ראו לנהוג בלבישת מלבושי יום-טוב?

עוד הוסיף המשנה ברורה (שם ס"ק ג): "כתבו האחרונים דנכון ללבוש בגדי שבת גם כן מבערב, וימצא אחר כן בביתו נרות דולקות ושולחן ערוך ומטה מוצעת". וזוהי העתקת לשון מהאמור במסכת שבת (ק"ט): "תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו". מכל האמור ניתן לראות בעליל את הקשר העמוק שבין יום הפורים לשבת קודש.

מנהג נוסף כתב הרמ"א (אורח חיים תרצו ח): "ומה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא. וכן בלבישת כלאים דרבנן. ויש אומרים דאסור, אבל המנהג כסברא הראשונה".

אנו רואים כי מלבד החיבור לשבת ויום-טוב הרמ"א והמשנה ברורה הדגישו באופן מיוחד את ענייני הלבוש. עניין זה עובר כחוט השני מתחילת סיפור הנס ועד סופו. בתחילת דבריה מספרת המגילה על המשתה "ויהי בימי אחשורוש... בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו... בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום" (אסתר א א-ד). ומבארים חז"ל (מגילה יב): "מלמד שלבש בגדי כהונה, כתיב הכא 'יקר תפארת גדולתו' וכתב התם 'לכבוד ולתפארת'", שהיו בידי ממה שהביא נבזרזרדן מירושלים. יש להתבונן מה רצה לבטא אחשורוש בלבשו את בגדי הכהונה. מילא מה שהוציא אחשורוש את כלי המקדש והשתמש בהם בסעודתו משום שראה אותם כנאים מכליו שלו (אסתר רבה ב יא), אבל מה מצא בבגדי הכהן הגדול? והוא מעין לבישת תחפושת עבורו.

גם בהמשך המגילה מופיע שוב עניין המלבושים: "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר" (אסתר ד א). משמע אסתר פעולה זו מיד "ותשלח

בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל" (שם ד). עניין זה מעורר אותנו להתבונן מה המחלוקת בין מרדכי לאסתר בהנהגת המלבושים ולבישת השק.

גם בתחילת הארת הישועה אנו קוראים פסוק, שנוהגים לנגנו בניגון של שמחה: "ויאמר המלך להמן מה ר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת. ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי" (אסתר ו י-יא). זאת להיפך מרצונו של המן לזכות ללבוש בעצמו את הלבוש שלבש אותו המלך.

ומרדכי יצא בלבוש מלכות

אף גמר הישועה מדגישה את עניין המלבושים: "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה" (אסתר ח טו). כלומר מה שעורר את העיר שושן לאותה צהלה ושמחה הוא מה שמרדכי יצא באותם בגדים מפוארים, כפי שייסד הפייטן: "שושנת יעקב צהלה ושמחה" - מדוע? "בראותם יחד תכלת מרדכי". והדבר מצריך התבוננות גדולה, כיצד לבש מרדכי "בוץ וארגמן", שכן "בוץ" הוא הבד, והוא מין ממיני פשתים במצרים והוא דק ויקר" (אבן עזרא אסתר ח טו). וכותב רש"י (שמות כה ד): "ארגמן - צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן". ואם כן יש כאן איסור שעטנז, בלבישת צמר ופשתים יחד. ניתן אמנם לבאר שבגד הארגמן שמצמר לא היה אחד עם בגד הבוץ שמפשתן, כפי שביאר הרמ"א (מחיר יין ח טו) "וראה מה נפלא באמרו 'תכריך בוץ וארגמן', ולא אמר 'אחוז בוץ וארגמן' כמו שאמר ריש המגילה. כי ידוע שמרדכי הצדיק לא היה לבוש כלאים ושעטנז שיהא בוץ וארגמן אחוזים זו בזו, רק תכריך ואינו שעטנז בלא קשירה". ובכל זאת בשלחן ערוך פסק הרמ"א (יורה דעה ש ד) ש"יש אומרים דאסור ללבוש ב' בתי שוקיים אחד של פשתן ואחד של צמר זו על זו, דמאחר דאי אפשר לפשוט התחתונה בלא העליונה הוי כחבור, ולא דמי לב' חלוקים זו על זו דאפשר לפשוט התחתון בלא העליון, ונכון להיזהר".

ניתן ליישב דברים אלו על פי פסק הרמ"א (אורח חיים תרצו ח) שהזכרנו למעלה להקל בכלאים דרבנן בבגדי פורים. מקובל לומר בשם הגאון מטשיבין שאמר בשם בחור שנהרג בסיביר הי"ד שמשראו בשושן שמרדכי יצא בכלאים דרבנן, צמר ופשתים בשני בגדים שונים המונחים באופן שלא ניתן לפשוט את האחד בלא השני, הבינו שבטלה הגזירה ולכן לובש מרדכי בגד זה לצורך שמחת פורים, כפי שיפסוק להלכה שנים מאוחר יותר מרן הרמ"א. וזהו דיוק לשון הפייטן "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי" - ראו את מה שהצמר והפשתים נתונים יחד והבינו שהדבר נובע משמחת פורים ושמחו על כך.

כנגד עשו) ומרכיבין אותו על אדם חיגר (כנגד יעקב שצולע על ירכו), ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון (בגדי החמודות שהיו לעשו), ומניחין לו בראשו קרקפילו (דמות דיוקנו) של רבי ישמעאל, ותלו ליה בצואריה מתקל מאתיים זוזא דפיזא, ומחפין את השווקים באינך, ומכריזין לפניו: סך קירי פלסתר, אחוה דמרנא זייפנא (אח אדוננו - יעקב אחי עשו זייפן), דחמי חמי ודלא חמי לא חמי (מי שראה - ראה, ומי שלא ראה - לא ראה), מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה (מה הועילה הרמאות לרמאי והזייפנות לזייפן), ומסיימין בה הכי: ווי לדין כד יקום דין (אוי לזה כשזה יקום)."

תשא ד"ה ובמדרש) בשם הרמב"ם: ר' מאיר חשב בכתנות שהיו של אור תחילה ועתה נהפכו לעור ולחומר, ובחשבו ר' מאיר בזה כתב אור.

בראשית הבריאה עשה האלהים את האדם ישר - הרוח והחומר מאוחדים באיחוד גמור בלא שום פירוד וניגוד ביניהם, גם הגוף נועד להיות קדוש ורוחני כך שאור הנשמה משתקף ונראה מבעד לבשר הגוף, ואין הגוף כמסך חוצץ המבדיל ומפריד עבור הנשמה. היה ראוי שהגוף יהיה כולו הארת הנשמה והאלוקות. עד ש"אדם הראשון מיסב בגן עדן ומלאכי השרת עומדין לפניו, צולין לו את הבשר ומסננין לו את היין ובאין ומניחין לפניו" (מדרש הגדול בראשית ג א), שלא היה כל שוני בין אכילה ושתייה ללימוד תורה וקיום המצוות, ולא היה בכך כל רע וטפל כלל. כל זאת משום שלא היה יצר הרע באדם כי אם חוצה לו בדמות נחש⁴. וזהו ענין כתנות אור - "חלקים היו כצפורן ונאים כמרגליות" (מדרש רבה שם). אור הנשמה שהאיר דרך הגוף יצר זוך ודקות מלא אור⁵, כלשון הזהר הקדוש (שמות רכט ב): "בקדמיתא הוו כתנות אור, אור דההוא נהורא עלאה דשמש ביה בגן עדן בגין דהא גנתא דעדן נהורא עלאה דנהיר משמש ביה, ועל דא אדם קדמאה כד עאל לגו גנתא אלביש ליה קודשא בריך הוא בלבושא דההוא נהורא ואעיל ליה תמן, ואי לא אתלבש

ענין זה של הכלאים מחבר אותנו לבגדי הכהן הגדול, שאף משל כלאים היו, כדברי הגמרא (יומא יב): "כי אתא רב דימי אמר: אבנטו של כהן הדיוט, רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון; חד אמר: של כלאים, וחד אמר: של בוץ... כי אתא רבין אמר: אבנטו של כהן גדול ביום הכפורים - דברי הכל של בוץ, בשאר ימות השנה - דברי הכל של כלאים. לא נחלקו אלא באבנטו של כהן הדיוט, בין בשאר ימות השנה בין ביום הכפורים. שרבי אומר: של כלאים, ורבי אלעזר ברבי שמעון אומר: של בוץ". הוה אומר שישנה מחלוקת אם בבגדיו של כהן ההדיוט היה כלאים, אך בבגדיו של כהן גדול לכולי עלמא היה כלאים. ענין בגדי הכהן הגדול נוגע ישירות למגילתנו. אומרת הגמרא (מגילה יב): "בהראתו את עשר כבוד מלכותו" אמר רבי יוסי בר חנינא: מלמד שלבש בגדי כהונה: כתיב הכא "יקר תפארת גדולתו" וכתבי התם "לכבוד ולתפארת". אותה סעודה היא שעמדה בסיבת גזירת המן¹, ואותם בגדי כהונה הם ששבו לידיו של מרדכי בישועה שבסוף המגילה.

בגד נוסף מותר בכלאים - הציצית². והיו שרצו לבאר שזו כוונת תיאור בגדי מרדכי כבעלי כלאים³. אמנם מביאור הגר"א משמע שיש ביאור אחר בפרטי הלבוש המוזכרים בפסוק זה: "לבוש מלכות" פירוש טלית של מצוה, כמו שכתב בזוהר עטיפא דמלכותא. 'תכלת' הוא תכלת שבציצית. 'חור' הוא הלבן שבציצית. 'ועטרת זהב גדולה' היא תפילין שבראש. 'ותכריך בוץ' הם הרצועות שכורכין בהם. 'וארגמן' הם תפילה של יד כי מתפילה של ראש לתפילה של יד ד' דרגין".

כתנות אור

בשביל להבין את הדברים כראוי יש להתבונן במדרש חז"ל (עבודה זרה יא): המתאר טקס שהיה נהוג ברומי אחת לשבעים שנה. "אמר רב יהודה אמר שמואל: עוד (הנהגה) אחרת יש להם ברומי. אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם

¹ תלמוד בבלי מסכת מגילה יב.:
שאלו תלמידי רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאייהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! - אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. - אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו! - אמרו לו: אמור אתה! - אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם.

² עיין מנחות ה., לט.: אורח חיים ט ב.

³ הרי בשמים מהדורה ה בשם בעל הבית יצחק מלבוב.

⁴ נפש החיים שער א פרק ו הגהה:
והענין כי קודם החטא. עם כי ודאי שהיה בעל בחירה גמור להטות עצמו לכל אשר יחפוץ להטיב או להיפך ח"ו. כי זה תכלית כוונת כלל הבריאה. וגם כי הרי אח"כ חטא. אמנם לא שהיה ענין בחירתו מחמת שכחות הרע היו כלולים בתוכו. כי הוא היה אדם ישר לגמרי כלול רק מסדרי כחות הקדושה לבד. וכל עניניו היו כולם ישרים קדושים ומזוככים טוב גמור. בלי שום עירוב ונטיל' לצד ההיפך כלל. וכחות הרע היו עומדים לצד וענין בפ"ע חוץ ממנו. והיה בעל בחירה ליכנס אל כחות הרע ח"ו כמו שהאדם הוא בעל בחירה ליכנס אל תוך האש. לכן כשרצה הס"א להחטיאו הוצרך הנחש לבא מבחוץ לפתוח. לא כמו שהוא עתה שהיצר המפתה את האדם הוא בתוך האדם עצמו. ומתדמה להאדם שהוא עצמו הוא הרוצה ונמשך לעשות העון ולא שאחר חוץ ממנו מפתהו. ובחטאו שנמשך אחר פתוי הס"א. אז נתעברו הכחות הרע בתוכו ממש.

⁵ של"ה תולדות אדם בית ישראל (תליתאה)

שלבוש של הנשמה, שהיה לאדם קודם שחטא, היה גוף קדוש זך ונקי, נוטה לרוחניות... וכשחטא, היה הלבוש של הנשמה 'עור ובשר תלבישני' (איוב י, יא), שהוא הגוף העכור.

עשו נכנס עמו ריח גן עדן, כלשון הכתוב "ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'" (תנחומא תולדות יא), משום שעברו הבגדים זיכוכ עד ששבו להיות במדרגת אדם וחווה טרם גירושם מגן עדן. זו הסיבה שריח זה היה בגדר חידוש, משום שדווקא יעקב הצליח להביא תיקון זה לבגדים ולא עשו, כדברי הזהר הקדוש (בראשית דף קמב עמוד ב): "וכד הוא לביש לון עשו לא הו סלקין ריחין כלל, כיון דלביש לון יעקב כדון תבת אבדה לאתרה (חזרה אבידה למקומה) וסליקו ריחין בגין דשופריה דיעקב שופריה דאדם הוה, ובגין כך אהדרו בההיא שעתא לאתרייהו וסליקו ריחין". יעקב אבינו ששופריה כשופריה של אדם הראשון היווה את הבעלים האמיתיים של אבדת כתנות אלה, ובזה חזרו הכתנות למקומם הטבעי הראשון - גן עדן, והדיפו את ריחו לכלל עבר.

זו כוונת האמור "ראה ריח בני", וכי מה לראיה ולריח? אלא שהריח הזה היה נרגש עד חוש הראות של האדם העומד למול לובש הכתנות, בראותו כתנות אור של ממש. אומרת הגמרא (עבודה זרה יא): "אמר רב יהודה אמר שמואל: עוד אחרת יש להם ברומי, אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חיגר, ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון (אותן כתנות)... ומכריזין לפניו: סך קירי פלסתר, אחוה דמרנא זיפנא...". הייתה להם את הטעות כאילו הכתנות שייכות לעשו ויעקב הוא הרמאי והגנב שלהם, אך לא הבינו את מה שלימדנו הזהר "תבת אבדה לאתרא" - שבה האבידה למקומה האמיתי.

את אותן הכתנות הוריש יעקב ליוסף "ואני נתתי לך שכם" - זו הבכורה ולבושו של אדם הראשון, "אשר לקחתי מיד האמורי" - זה עשו. וכי עשו אמורי היה? אלא שעשה מעשה אמורי" (בראשית רבה צח). אמורים המגלה עמוקות (ואתחנן קנא) והחיד"א (דבש לפי) שהכתנות עור הן הכותונת שעשה יעקב ליוסף. זהו הסיבה שנאמר באחים "הם לא הכרהו" (בראשית מב ח) ממש כפי שנאמר ביצחק ויעקב "ולא הכירו כי היו ידיו עשו אחיו שערת ויברכהו" (בראשית כז כג).

הכתנות יצאו מיוסף לידיו של בנימין. אומרת הגמרא (מגילה טז): ביחס לאותן "חמש חלפת שמלת" (בראשית מה כב) שנתן יוסף לבנימין: "אמר רבי בנימין בר יפת: רמז רמז לו, שעתידי בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות, שנאמר "ומרדכי יצא... בלבוש מלכות תכלת וגו'". אותה ירושה שזכה לה בנימין הגיעה עד מרדכי - שזכה אף הוא להביא לתיקון הלבוש.

כותב השפת אמת (ויגש שנת תרלט) ביחס לבגד "והענין הוא כי הפנימיות לעולם אחד אבל המלבוש מתחלף כפי

בקדמיותא בההוא נהורא לא ייעול לתמן, כיון דאתתרך מתמן אצטריך למלבושא אחרא כדין "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור", וכלא כמה דאצטריך". מאחר שאדם חטא נעשה הגוף למסך המבדיל אבל פנימיות הנשמה נשארה בתוקף טהרתה.

וזהו עיקר עבודת האדם אחר הגירוש מגן עדן. עם החטא נאמר "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו" (בראשית ב כה) - כי הגוף נהפך לגשמי, בעל ערוה, עד שראוי לכסות ולהצניע אותו. ומעתה עבודתנו היא לזכך את כתנות העור של גופנו ולהפכם לכתנות אור. לעניין זה זוכים במה שכל המעשים אותם אנו עושים יהיו בקדושה מלאים בנשמה ואלוקות. זו הייתה מדרגת ר' מאיר, ולכן בתורתו - הוה אומר הנהגתו הקדושה בעבודת ה' - היה רשום כתנות אור, היה היפוך חזרה למדרגת התיקון של גוף מאיר ומזוכך על ידי שתיקן את כל אבריו בתיקון גדול (נעם אלימלך פ' תזריע).

ירושת בגדי אדם הראשון

מה קרא לאותן כתנות מעשה ידי יוצר בראשית? אומר רש"י (פסחים נד): על בגדי נמרוד "ואני שמעתי: בגדיו של אדם הראשון - היינו כתנות עור שהיו לו". ומקורו במדרש (פרקי דרבי אליעזר כד): "רבי יהודה אומר: הכתנת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם ולאשתו היתה עמם בתבה, וכשיצאו מן התבה לקחה חם בן נח והוציאה עמו והנחילה לנמרוד... עשו אחיו של יעקב ראה את הכתנת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם ולחווה על נמרוד, וחמד אותם בלב, והרגו ולקח אותם ממנו". המדרש תנחומא (תולדות יב) מוסיף את ירושת הכתנות: "בא נח ומסרן לשם, ושם מסרן לאברהם, ואברהם מסרן ליצחק, ויצחק מסרן לעשו, שהיה בכורו, ועשו היה רואה את נשיו עובדות עבודה זרה והפקידן אצל אמו, כשעמד יעקב ולקח הבכורה מן עשו אמרה רבקה: הואיל שלקח יעקב את הבכורה מיד עשו בדין הוא שילבש הבגדים הללו, שנאמר "ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות".

בספרים הקדושים מבואר כי מעיקרא יועד עשו להיות "איש ידע ציד איש שדה" (בראשית כה כז), לעבוד את עבודת הקדוש בענייני העולם הזה, בעוד יעקב "איש תם ישב אהלים" בעבודת התורה והתפילה⁶. בשל כך היו הכתנות ראויות דווקא לעשו, שבפעולותיו הגשמיות יביא לזיכוכ ותיקון הכח הגופני עד שיהפכו לכלל כתנות אור. זאת לעומת יעקב, שכל חייו חיים פנימיים, עד שאין לו כל עניין בכתנות עור. זו הכוונה שבשעה שנכנס יעקב לבוש בבגדי

⁶ עיין בהרחבה במדבר שור (לראי"ה קוק) דרוש כט.

הבורא אצלה על האדם מכסא כבודו ובה נתן עליו מהודו והוא העצם הנכסף אל יסודו". על פי דבריו יש להבין את בגדי הכבוד כבגדי נשמה - בגדים המבטאים את הנשמה. לכן יש תנאי בעבודת הקרבנות שחייבים הכהנים ללבוש בגדי כהונה בשעת הקרבנות, ואם לא כן העבודה פסולה. וזהו מסגולת תיקון הבגדים להפוך את הכתנות מעור לאור, והם המסייעים לעבודת הכהונה, כלשון תלמוד הירושלמי (מגילה א יא): "ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות אשר אתה בבית" - מהו החמודות? שהיה משמש בכהונה גדולה".

עם האמור נבין את לשון הפייטן ביוצר לפרשת שקלים: נְדִי קָשׁוּר יָדִים בְּרִכּוֹת לְשֵׁא - זה יעקב ששם את עורות גדיי העיזים על ידיו. בָּאֵהָב עוֹר נְדִי שְׂכִינָה נְתַעְלָסָה - המשכן שניתנו עליו עורות ובו שרתה השכינה מכח אותם בגדים, כלשון המדרש: "ואת עורות גדיי העיזים הלבשה על ידיו אמר הקדוש ברוך הוא בהן אני משרה שכניתי, שנאמר "ועשית יריעות עיזים" (שיר השירים רבה ב). וכי מה הקשר בין עור גדיי העיזים ליריעות העיזים? יעקב לבש את בגדי העיזים של עשו כדי להראות שבהתרפות עשו מעבודת הקודש של הכהונה הגדולה עבר אליו תפקיד מקודש זה, להפך את העור לאור. לכן היה המשכן עטוף ביריעות רחבן לארכן, כאשר העטופה בצעיף על פניה. אותו עיטוף בא כנגד אדרת הצניעות שנעשתה לאדם וחזה אחר חטאם. שטרם החטא "לא התבששו", שכן עורם ובשרם לא היה מגושם ומביא לבושה.

תיקון המלבושים במגילה

על כן כשרצה אחשוורוש להכשיל את ישראל בסעודה הראה "את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום" (אסתר א ד) - "מלמד שלבש בגדי כהונה, כתיב הכא "יקר תפארת גדולתו" וכתוב התם "לכבוד ולתפארת" (מגילה יב). במעשיו אלה רצה לנהוג כאנשי רומי המרכיבים את עשו על יעקב לומר שלהם המלוכה והממשלה על בגדי עשו. כי המלחמה בין שרו של עשו, הס"מ, הוא מלחמה על כתנות העור. בעוד שהוא רוצה להגביר את "הידיים ידי עשו", שהחיצוניות של העור תגבר על פנימיות האור, עבודתנו להעצים את "הקול קול יעקב" - שהכל יהיה לפנימיות ונשמה, להיות אוכלים ושותים וכל כוונתנו לשם שמים, ולהשיב את העור לאור.

לכן בראש האדם הרוכב הניחו הרומיים את קרקפילו של ר' ישמעאל כהן גדול, שכן הוא היה כהן הלוּבש בגדי קדושה ונכנס לפני ולפנים עד שזכה למראות עליונות ונשגבות. ומאחר שגלו ישראל מארצם טענו אחשוורוש והרומאים כי אין עוד שייכות לישראל עם הכתנות עור. ולכן "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו" (אסתר ד א) - הבין את שורש הגלות, חובת התיקון של הבגדים, והצורך לקרוע

מדריגות האדם עולה ויורד". אור הנשמה נמצא תמיד בתקפו, וכל השינויים שייכים למלבוש הנשמה - בגוף ובנפש, עליהם נאמר "עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידיים תסככני" (איוב יא). כלומר מלבוש ענייני העולם הזה הם בעלי תמורה וחילוף. ומוסיף השפת אמת: "ובודאי התועלת שבא ע"י הגלות הוא תיקון המלבוש". לכן התייחדו ישראל בגלות בין היתר במה ש"לא חילפו את שמלותם" (פסיקתא זוטרתא שמות ו ו). עד אשר ביציאת מצרים נאמר "וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת" (שמות יב לה), "ושמלת - אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב, והמאוחר בפסוק חשוב" (רש"י שם). כי עיקר העבודה של גלות מצרים בא לתקן את הביגוד שהוא כלי לביטוי הפנימיות.

מסיים השפת אמת: "וזה שאמרו חז"ל שרמז לבנימין שיצא ממנו מרדכי שיצא מלפני המלך בה' לבושים. כי בימי אסתר היה הסתרת פנים ביותר ומרדכי תיקן ה' מיני לבושים הנ"ל". סיבת הגזירה הייתה מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב). הוה אומר שהיו אורחות חייהם חיצוניים ללא זיק של פנימיות. לשם כך היה צריך לבוא "מרדכי... איש ימיני" - "מבנימין קאתי" (מגילה יב): לתקן את הלוּבושים, שעל אף שישראל עלולים לפשוט צורה וללבוש צורה תמיד יאיר בהם אור הפנימיות, שלא ללכת שובב אחר הנאות העולם הזה.

בגדי כהן גדול

תיקון זה נעשה גם על ידי הכהן הגדול, שעל בגדיו נאמר "ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת" (שמות כח ב) - "ליקר ולתושבחה" (אונקלוס), ממש כאותם "כתנות עור" (בראשית ג כא) - "לבושין דיקר על משך בסרהון". וכתב בעל צרור המור (פרשת תצוה): "כי בששי נתרחק אדם הראשון מצד חטאתו... ובמשכן נתקרב אדם אחר כנגדו, והוא אהרן קדוש ה' לבסם העולם ולחזקו... ולפי שאדם הראשון היה ערום בלי לבוש עד שה' יתברך ברחמנותו עשה להם כתנות עור לכסות בשר ערוה, לזה צוה בכאן "ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך", שהוא כנגד אדם הראשון "לכבוד ולתפארת" - לא כראשונים שלא היו אלא לכסות בשר ערוה, ולכן היו "כתנות עור" שהוא לבוש בהמה. והמתרגם כתנות עור "לבושין דיקר" יסכים למה שאמר בכאן לכבוד ולתפארת, שתרגומו "ליקר ולתושבחה". וכן ביאר השל"ה הקדוש (תורה אור - פרשת תצוה): "והזרות בא לאדם הראשון מכח זוהמת הנחש, וצריך לתיקון. דהיינו אהרן איש החסד שהוא בנין העולם, וצריך להיות נבדל להיות בו קדושת הגוף להיותו גוף קדוש, ואחר כך להיותו נבדל במלבושיו הקדושים מלבושים מיוחדים לכבוד ולתפארת, מדוגמת כתנות אור באל"ף".

מבאר בעל המאור בהקדמה לספרו: "במקומות רבים בכתוב נקראת הנפש החיה כבוד, כדכתיב "לכן שמח לבי ויגל כבודי", וכתוב "עורה כבודי", וכתוב "למען יזמרך כבוד". כי

מלבושי מרדכי - ציצית ותפילין

בדרך זו נבין את יחודם של מלבושי מרדכי כביאור הגר"א, שכפי שראינו קשר את בגדי מרדכי לטלית ותפילין.

למלבושי טלית זכינו מכח שם בן נח, שכיסה את ערות אביו: "וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ: ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו" (בראשית ט כב - כג) - "אין כתיב כאן 'ויקחו' אלא 'ויקח', לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית" (רש"י שם כג). חם ראה את ערות אביו, בעוד שם לא ראה. לא היה שם רואה את הגוף החומרי, כתנות העור, הערוה, אלא זכה לראות את כתנות האור - ובכך הפך ערוה לאורה.

אף פרשיות התפילין, הכתובות על גבי קלף עור בהמה, ניתנות בבתי עור בהמה ויוצאות מהן רצועות עור בהמה, מהוות היפוך של עור הבהמה הגשמי לאור רוחני. ממש כשם שבעבודת הקרבנות הופכת הבהמה ל"אשה ריח ניחוח לה" (ויקרא א יג). וזו כוונת נוסח ה"לשם יחוד" שטרם הנחתן: "ועל הראש נגד המוח, שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכוחותי כולם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו". מכח שעבוד הנשמה הפנימית גם הגוף והכוחות החיצוניים מאירים באור חדש. וזוהי כוונת הזוהר (בראשית כב ב) שקשר את הציצית והתפילין לכתנות: "וכסוייא דילהון כנפי ציצית ורצועין דתפילין עלייהו אתמר 'ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם'". וכן כתב הראשית חכמה (שער הקדושה ו): "כי תפילין שאנו מניחים אף על פי שהם תפילין של עור במקומם העליון הם תפילין של אור... ואלו לא חטא אדם הראשון או לא חטאו ישראל בעגל היו מזדככים כמלאכים, והיו זוכים לתפילין של אור, אמנם אחר החטא לא זכו ישראל אלא לתפילין של עור, דהיינו צמצום האורות העליונים... ובו תפילין של עור כדפירש הרשב"י ע"ה בזוהר (ואתחנן רסד ב) כי על התפילין נאמר (בראשית ג כא) 'ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור'". התפילין הם גילוי של אותן כתנות אור במצב המצומצם והמגושם שלנו, שברחמי הרבים הקב"ה השאיר לנו מעט מאותו מלבוש מקודש.

מלבושי השבת

כך יש להבין גם את ענין בגדי השבת. אומר המדרש (תנחומא תולדות יב): "שצריך אדם להיות מכבד את השבת בכסותו, שנאמר 'וקראת לשבת עונג' (ישעיה נח יג). ובמה ישראל מכבדין את השבת? במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. שמתחלה כך עשה הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם' (בראשית ג כא). מהו כתנות עור? בגדי כהונה גדולה שהלבישן הקדוש ברוך

את חיצוניות הבגד, אותו הבגד שנפל בגלות מרשות יעקב לרשות עשו. ולכן לבש שק, וכפי שכתבו המקובלים (הובא בשמם בשל"ה הגהת נר מצוה - מסכת ראש השנה): "כי 'שק' עולה (בגימטריא) ארבע מאות. והענין, כי יש בקליפות ארבע מאות כתות, שעליהם נאמר בעשו 'וארבע מאות איש עמו' (בראשית לב ז). ויש למעלה ארבע מאות עולמות של רחמים... ובלבישת שק זוכה להכפות ארבע מאות דסטרא אחרא, ולזכות לעולם הבא לארבע מאות עלמין דכסופא, שהם נקראים 'ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר' (בראשית כג, טז). לבישת השק מתארת את הכאב על מעבר הבגדים לעשו.

זאת בשונה מאסתר שלא ידעה, הייתה שקועה ברוחניות ביושבה בפנימיות בית המלך, בעבודת האלקים. לכן "ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל" (אסתר ד ד). כשתמחה אסתר "מה זה ועל מה זה" (אסתר ד ה) - "שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה, דכתיב בהן מזה ומזה הם כתבים" (מגילה טו). "ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו" (שם ז) - ביאר לה מרדכי כי קלקלו את הבגדים מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אותה הנאה מהגשמיות היא שהביאה אל קריעת הבגדים והצורך לקרוע את הלבוש החיצוני המגושם.

מיד הצטרפה אף היא לתיקון - "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות" (שם ה א). והוציאו חז"ל ממה שלא נאמר "בגדי מלכות" אלא "מלכות" שלבשתה רוח הקודש (מגילה שם). מבאר המהר"ל (אור חדש ה א): "ולא כתיב בגדי מלכות מפני כי גם ההדיוט יכול ללבוש בגדי מלכות אבל אסתר שהיתה מלכה כאשר לובשת בגדי מלכות והיא מלכה בזה שייך לומר שלבשה מלכות לגמרי ואצל שאר מלכה שייך לומר ותלבש בגדי מלכות שאף שהיא מלכה מ"מ אינה ראויה למלכות לגמרי ולכך לא שייך ותלבש מלכות אצל שאר מלכה רק אסתר שהיתה ראויה למלכות לגמרי לכך שייך לומר עליה ותלבש מלכות". אסתר רצתה לתקן את אשר העוה ישראל בקלקול הבגדים. לכן הוכיחה בהיפך ממה שהראה אחשורוש שהבגדים שייכים לו, שאין שייכים לבושי יקר לעשו אלא ליעקב, כי אור הפנימיות שלו מאיר את הפנימיות על החיצוניות להפכם לכתנות אור ולרוח הקודש. ובזה פתחה אסתר פתח להצלת כלל ישראל. עד אשר "ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת. ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי" (אסתר ו יא), באופן שהמן למטה ויעקב למעלה. בכך שבים שוב הבגדים לראוי להם - "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה" (אסתר ח טו).

על פי זה נבין את דברי השפת אמת (שם): "ואפשר על זה הרמז מה שמחליפין המלבושים בפורים, כי מנהג ישראל תורה". בכל השנה אנו מוסחים על ידי המלבושים מפנימיות דעתנו ורצוננו. אך ביום הפורים אנו מגלים כי אין זה משנה כלל באילו מלבושים אנו מלבושים ומעוטפים לעולם אנו נשארים שקועים בקדושתנו האמיתית, עד אשר היא בוקעת מבעד לכל מסכי החיצוניות ומהפכת את הכתנות לאור.

לכן נוהגים על גבי בגדי השבת ביום הפורים ללבוש מלבושים ממלבושים שונים של תחפושת, שהמלבושים מתחלפים ומשתנים אבל מלבוש השבת של הנשמה הוא תמיד אחד. ועלינו לכבוש את החיצוניות על ידי הפנימיות. לכן יום הפורים לא התקבל כיום-טוב, כי אין מה לאסרו במלאכה, שאין התכלית ביום זה לכבוש את החול תחת הקודש - כי אם להאיר את הקודש אל החול ולהעלותו.

זהו טעם ההנהגה המיוחדת של ריבוי האכילה והשתיה דווקא על שולחן ערוך כשולחן שבת, כפי שחידש השם משמואל (פורים תרעה): "ולפי דברינו הנ"ל שסעודת פורים היא מעין אכילת המן, יש לומר נמי שהיא אמצעי להביא קדושת סעודת שבת ויום טוב לכל סעודות ימי החול של כל השנה, ומסייעת לכל אדם להיות מאכלו בקדושה ולא יתגשם כל כך". קדושת אכילת יום הפורים מקדשת את כל האכילות של החול להפכן לקדושה של ממש.

כך גם ביאר הפחד יצחק (פורים ענין כח) את מנהג הריקוד בפורים: "הריקודים בפורים הם בסוד פסיקת הצליעה על ירך של יעקב אבינו, שהרוקד אינו צולע". בפורים אנו מגלים שאדרבה מה שהיה יעקב צולע ועשו רוכב על גביו, כפי שהיו מראים הרומיים באותו טקס, פסק ושב יעקב לגלות שדין נצח וקם יעקב על רגליו - "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה".⁷

ליהודים היתה אורה ושמחה

בשל כך ביציאתנו מן השבת לימות החול אנו מזכירים "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר - כן תהיה לנו", שבכך אנו מבטאים שכשם שבימות הפורים השמחה באה מהארת הנשמה דרך הגוף, גילוי האור בעור, כך גם אנו נזכה בימות החול הבאים עלינו לטובה. כפי שאנו מקדימים בתפילת ערבית של מוצאי שבת את אמירת "ויהי נעם אדני

הוא שהיה בכבודו של עולם". הוא אומר שבסגולת בגדי השבת להפך את הגשמיות לרוחניות, לעשות את העור לאור. קדושת השבת שהיא מעין עולם הבא יכולה להעלות את האדם למדרגתו קודם החטא, לזכות שכל העניינים הגשמיים שלו כאכילה ושתיה יילכו רק לצד הקדושה, כמו שאומר הרמח"ל בכתביו. זוהי אותה "נשמה יתירה שנותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו" (ביצה טז), אותה מבאר רש"י כ"רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו". שזוהי בחינת "צדיק אכל לשבע נפשו" (משלי יג כה), שכולו נהפך להיות בעולם של נשמה.

כתוב אצל רות "ורחצת וסכת ושמחת שמלתך שמלתיך עליך" (רות ג ג) - "אמר רבי אלעזר: אלו בגדים של שבת" (שבת קיג:). הסיפור הזה היה כולו הכנה ללידת דוד וזרעו, עד אשר כשיבוא המשיח יתקן האדם לגמרי, כראשי תבות אד"ם - אדם דוד משיח. דוד והמשיח מהווים את תיקון האדם, ואז תחזור מדרגת "קרן עור פניו". לכן בהכנה ללידת בית דוד יש ללבוש בגדי שבת, שמיועדים לעזר מקודש להפך את העור לאור.

זוהי עבודת ימי הפורים. שורשו של המן באכילת עץ הדעת, כמו שאמרו "המן מן התורה מנין? המן העץ" (חולין קלט:). באותו חטא של עץ הדעת הוחשך אורו של אדם הראשון והתלבש בכתנות עור שמסתירות על אור הנשמה. מה שהמשיך והתקלקל בימי אחשוורוש במה שאכלו מסעודת אותו רשע. ולכן התיקון של פגם "יקר תפארת גדולתו" יהיה במה ש"ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" (אסתר ח טז) ויזכו לבגדי הקודש של השבת.

מנהג התחפושות

רמז לעניין מה שר' מאיר גילה את סוד כתנות אור במקום עור ניתן למצוא בגמרא (מגילה יח:): "אמר רבי שמעון בן אלעזר: מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא, ולא היה שם מגילה, וכתבה מלבו וקראה. אמר רבי אבהו: שאני רבי מאיר דמקיים ביה 'ועפעפיך יישרו נגדך'". ר' מאיר כל כך התעלה עד שלא הייתה כל מחיצה מבדלת בינו ובין התורה הקדושה. זו היא שאיפתנו תמיד להתעלות למצב בו העור לא יחצוץ בעד האור.

⁷ זוהי כוונת המהר"ל (תפארת ישראל פרק ה) באמרו: "ואמר 'מעות פורים נתחלפו במעות צדקה, וחלקתי אותו לעניים'. והדבר רמז מופלג, כי מעות של פורים אינם עומדים רק לרבי אכילה ושתיה. ואילו היה יום הזה יום שיש בו קדושה, לא היה הסעודה ענין גשמי לגמרי, שהיה זה לכבוד היום ולמעלת קדושתו. אבל אין ביום זה קדושה כלל, והאכילה והשתיה הוא דבר גשמי מענין העולם הזה, שהוא כולו גשמי". שאין אכילת הפורים אכילת שבת ויום טוב, לא למיעוט מדרגת היום כי אם לשבחו - שביום זה האכילה הגשמית כולה מאירה באור יקרות של הקודש.

⁸ כפי שביאר השל"ה הקדוש של"ה (מסכת מגילה - תורה אור מג): חנוכה ב'הוד', ופורים ב'נצח'. ונצחון של ישראל שהיה בימי פורים מי יוכל לשער. וכתוב במלכות שאול, שאמר שמואל הנביא (שמואל א טו, כט) 'וגם נצח ישראל לא ישקר', ו'בבקר יאכל עד' (בראשית מט, כז) זה שאול, 'ולערב יחלק שלל' (שם) זה מרדכי ואסתר (אסתר רבה פרשה י' ס"ג). ויש ענין גדול בפסוק זה 'וגם נצח ישראל לא ישקר'. ונודע, כי נצח והוד הם הירכים, נצח ירך ימין, והוד ירך שמאל. 'ומרדכי לא יכרע' (אסתר ג, ב) בירכים שלו, וקשר בירך שלו שטר מכירה בטולמא דלחם שנמכר לו המן (מגילה טו א, ב), כי כן עשו מכר את הבכורה באכילה ליעקב, וכתוב שם (בראשית כה, ל) 'הלעיטני נא מן האדם האדם הזה'.

אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו" (תהלים צ ז), להמשיל את אותו נעם הנשמות של השבת אל מלאכת החול. על כן בשבוע שאין בו מלאכה בכל ימיו, משום שחל בו יום-טוב אין אומרים במוצאי השבת "ויהי נעם" (שלחן ערוך אורח חיים רצה א, ומ"ב ס"ק ג) מטעם שאין צורך להארת הקדושה בכל ענייני החול של אותו השבוע. וכן אומרים: "להמשיך תוספת קדושת שבת לכל ימי השבוע הבא עד שבת האחרת" (שער הכוונות דרושי סדר שבת).

כל רצוננו שעסקנו בעולם הזה הפושט צורה ולובש צורה תמיד יהיה מבטא לאורה ויקר של הקדושה.